

7Н/1 204415
(1038)

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

Н. У. Чайка

**ТЫПАЛОГІЯ ЭЛІПСІСА
У СІНТАКСІЧНАЙ СІСТЭМЕ
БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ**

Манаграфія

Мінск
2012

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі

ЗМЕСТ

Дадатак А. Кампаненты семантычнай структуры канструкцый з эліпсісам дзеяслова.....	3
Дадатак Б. Прадуктыўнасць мадэлей канструкцый з эліпсісам дзеяслова	9
Б.1. Дынамічна-лакатыўны тып.....	10
Б.2. Экзістэнцыяльна-лакатыўны тып.....	22
Б.3. Акцыянальныя тыпы	26
Б.4. Лакатыўна-пацыентыўны тып.....	37
Б.5. Акцыянальна-дэлібератыўны тып.....	41
Б.6. Статальны тып.....	45
Б.7. Экзістэнцыяльна-тэмпаральны тып	47
Б.8. Рэляцыйны тып	49
Дадатак В. Частотнасць структурных тыпаў канструкцый з эліпсісам дзеяслова	51
В.1. Поліпрэдыкатыўны тып.....	52
В.2. Звышфразавы тып: самастойныя сінтаксічныя адзінкі ў структуры звышфразовага адзінства	63
В.3. Звышфразавы тып: эліптычныя і парцэляваныя канструкцыі ў структуры звышфразовага адзінства.....	76
В.4. Ускладнена-паратаксічны тып	84
В.5. Ускладнена-паўпрэдыкатыўны тып	89
<i>В.5.1. Эліптычныя канструкцыі з адасобленымі азначэннямі.....</i>	<i>89</i>
<i>В.5.2. Эліптычныя канструкцыі з адасобленымі акалічнасцямі</i>	<i>91</i>
В.6. Ускладнена-парэўнальны тып.....	94
В.7. Ускладнена-далучальны тып.....	96
В.8. Ускладнена-паратаксічны тып	98
<i>В.8.1. Ускладнена-інтрадуктыўны тып (з устаўнымі канструкцыямі)</i>	<i>98</i>
<i>В.8.2. Ускладнена-інтрадуктыўны тып (са звароткамі).....</i>	<i>101</i>
Дадатак Г. Кампенсаторныя семантычныя кампаненты ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова	103
Г.1. Дынамічна-лакатыўны тып.....	104
Г.2. Акцыянальныя тыпы	110
Г.3. Лакатыўна-пацыентыўны тып.....	120
Г.4. Акцыянальна-дэлібератыўны тып.....	122
Г.5. Экзістэнцыяльна-лакатыўны тып.....	125
Г.6. Статальны тып.....	128
Г.7. Экзістэнцыяльна-тэмпаральны тып	130
Г.8. Рэляцыйны тып	132

Дадатак Д. Функцыянаванне канструкцый з эліпсісам дзеяслова	134
Д.1. Выражэнне прэдыкатыўных катэгорый у канструкцыях з эліпсісам дзеяслова	135
<i>Д.1.1. Выражэнне катэгорыі тэмпаральнасці</i>	<i>135</i>
<i>Д.1.2. Выражэнне катэгорыі мадальнасці</i>	<i>142</i>
<i>Д.1.3. Выражэнне катэгорыі персанальнасці</i>	<i>149</i>
Д.2. Канструкцыйная поліфункцыянальнасць сінтаксем у парадыгме структурна-сінтаксічных мадыфікацый.....	155
<i>Д.2.1. Канструкцыйна-трансфармацыйныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем</i>	<i>155</i>
<i>Д.2.2. Канструкцыйна-катэгарыяльныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем</i>	<i>166</i>
<i>Д.2.3. Логіка-семантычныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем..</i>	<i>174</i>
Дадатак Е. Акт аб укараненні.....	177

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

**В.3. ЗВЫШФРАЗЫ ТЫП:
ЭЛПТЫЧНЫЯ І ПАРЦЭЛЯВАНЬЯ КАНСТРУКЦЫІ
Ў СТРУКТУРЫ ЗВЫШФРАЗЫ АГА АДЗІНСТВА**

РЕПОЗИТОРИЙ БРФУ

Характарыстыка структурнага кампанента	Сінтаксічная сувязь	Сінтаксічныя адносіны	Спосаб і сродак сувязі	Агульная колькасць	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
Парцэляваны выказнік (далучальна-аднародны)	Далучальна-паратаксічная	Адначасовасці	Злучнік <i>і</i>	23	10 %	<i>Тыкі дзень на рацэ. Са спінігам – уніз на плыні, да краю пушчы. Печаная ў прысаку, па першабытнаму смачная шчупачына... Вечар. Барвовае сонца – над лесам. І павольна садзіцца за далягляд (Я. Брыль)</i>
			Бяззлучнікавы спосаб	9	9 %	<i>Адзін такі «баравік» – на самым краёчку крутога берага. Засох. Здалёк сівееца, як штосьці незвычайнае (Я. Брыль)</i>
		Паслядоўнасці	Злучнік <i>і</i>	28	13 %	<i>Ваня, прыехаўшы на выхадныя з Мінска, спачатку ў аднаго, потым у другога. Перабачыўся. І ў прочкі (Г. Багданава); <i>Нарэшце зводдаль заўважае // Яна шчасліўца... // І хутчэй // З душной крыўдай да яго (А. Бачыла); <i>Ад нечаканасці Яўхім // Спачатку здзервянеў зусім. // І потым – куляй з будана (А. Грачанікаў); <i>Жоўтая восень. Пад ботамі шуршыць залатое лісце. Барвовыя фарбы перамешваюцца</i></i></i></i>

Характарыстыка структурнага кампанента	Сінтаксічная сувязь	Сінтаксічныя адносіны	Спосаб і сродак сувязі	Агульная колькасць	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
						з зялёвай зелянінай. Далёка ў полі – абоз. І час аб часу спыняецца (Я. Брыль)
	Далучальна-паратаксічная	Супастаўляльныя	Злучнік <i>але</i>	37	17 %	<i>Іван і Сямён – ні слова. Але адзін аднаго разумелі</i> (ЛіМ)
Неадпаведнасці		Злучнік <i>аднак</i>	25	11 %	<i>Вартавы доўга – у начную цемру. Аднак нічога не заўважыў</i> (Б. Пятровіч)	
Выніковыя		Злучнік <i>і</i>	23	11 %	<i>Сувязныя ўсю ноч – на глухіх лясных сцяжынках. І знайшлі партызан, хоць і не адразу</i> («Чырвоная змена»)	
Эліпсіс у сказе і парцэляванай канструкцыі адначасова	Далучальна-паратаксічная	Адначасовасці	Бязлучнікавы	29	13 %	<i>– Я табе – і дошкі, і шыфер. Жонку ў санаторый</i> (А. Дзялендзік)
		Паслядоўнасці	Злучнік <i>і</i>	35	16 %	<i>– Мiane таксама – міліцыянер Шабета, – уступіў у гаворку Васіль, як бы паказваючы гэтым, што прыстае да кампаніі. – І ў кутузку! (І. Мележ); – На першую зарплату – веласіпед. І на фермах</i> (А. Дзялендзік)
<i>Усяго</i>				219	100 %	
Парцэляваная дзейнікі	Далучальна-паратаксічная	Паслядоўнасці	Злучнік <i>і</i>	12		<i>У рэдкім лесе – заліты сонцам папаратнік. І белаваты маліннік</i> (Я. Брыль);

Характарыстыка структурнага кампанента	Сінтаксічная сувязь	Сінтаксічныя адносіны	Спосаб і сродак сувязі	Агульная колькасць	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
(далучальна-аднародныя)						<p><i>Вось тут на рэнтгене... Пэралом...</i> (Г. Багданава);</p> <p><i>О, Божа! Колькі тут народу! І тых, каму няма і году... Далей – // Вайскоўцы, ветэраны, // Службоўцы і той-сёй з сялян, // З букетам кветак – закаханы, // І з кульбаю – замежны пан</i> (А. Грачанікаў)</p>
Парцэляваная акалічнасць (далучальная залежнасць)	Далучальна-гіпатаксічная	Прасторавыя	Бяззлучнікавы	43	31 %	<p><i>Заўтра – бацькавы браты і сёстры. З Львова, Харкава</i> (Г. Багданава);</p> <p><i>Толькі макі... І раптам – сцяной воі, ворагі. Дзіды да неба. З таго боку. З другога. За ёй. Вой за воем – жывая сцяна</i> (Т. Бондар);</p> <p><i>Яно і праўда, і ўвосень, і ў лето – як арыштанты якія. Ні адсюль, ні сюды</i> (І. Мележ);</p> <p><i>– Хутчэй, хутчэй адсюль... Туды... Да Ірыны Пятроўны</i> (Г. Багданава)</p>
		Спосабу дзеяння	Бяззлучнікавы	52	37 %	<p><i>Сачыненне за якіх дваццаць хвілін. Адразу ў чыставік. Ды яшчэ вершамі</i> (Г. Багданава);</p>

Характарыстыка структурнага кампанента	Сінтаксічная сувязь	Сінтаксічныя адносіны	Спосаб і сродак сувязі	Агульная колькасць	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
						– <i>Гу, як там твой універмаг? Датла</i> (М. Матукоўскі); – <i>А то заходжу ў магазін. Прашу мыла. А мне: «Няма». Проста так. Нават без ценю сораму. Ці гэта па-чалавечы?»</i> (Г. Багданава)
		Мэтавыя	Бяззлучнікавы	33	23 %	<i>На сталае – яшчэ адзін букет цюльпанаў і бурытынавыя пацеркі. Якраз да яе любімых завушніц. І чорнай сукенкі</i> (Г. Багданава); – <i>А вы што? Да нас упаўнаважаным?</i> (А. Макаёнак); <i>Яго заўважылі таксама і замарудзілі хаду: «Няўжо яна? Няўжо Мар’яна? На шчасце мне ці на бяду?»</i> (Н. Гілевіч)
		Часавыя	Бяззлучнікавы	12	9 %	<i>Мы на мора. Заўтра</i> (Г. Багданава); <i>Маці не спіць. Каля нашай вёскі – фронт. Раўлі самалёты, ірваліся бомбы, грукаталі танкі</i> (Я. Брыль)
Усяго				140	100 %	

Характарыстыка структурнага кампанента	Сінтаксічная сувязь	Сінтаксічныя адносіны	Спосаб і сродак сувязі	Агульная колькасць	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
Парцэляванае дапаўненне	Далучальна-гіпатаксічная	Аб'ектныя. Парцэлят указвае: на аб'ект	Бяззлучнікавы	9	5 %	– <i>Кутка – у ланцуг! Усіх! І маладых байцоў таксама!</i> (В. Быкаў)
		на аб'ектыў	Бяззлучнікавы	43	27 %	– <i>Вось яна, ваша міна, Рагнеда Іванаўна! Цудоўна бабахнула. Усё ўшчэнт! Граматы, дып-ломы, званні – усё!</i> (М. Матукоўскі)
		на інструмент	Бяззлучнікавы	32	20 %	– <i>Такую крэпасць – бабай? Будавалі навечна і раптам – бабай?</i> (А. Макаёнак)
		на аб'ект сумеснага дзеяння (суграмоўцу)	Бяззлучнікавы	12	8 %	<i>Паглядзеўшы, як функцыянуе аўтаматызаваная інфармацыйная сістэма «Мясцовыя саветы народных дэпутатаў», Анатоль Рубінаў заўважыў: – Толькі ўдумайцеся, да чаго мы дайшлі. Мы ўвесь час пра выкарыстанне камп'ютарнай сістэмы ў вёсцы. Асабліва – са старшынямі сельскіх саветаў. У праграму закладзены ўсе звесткі, якія ёсць у гаспадарчай кнізе («Звязда»)</i>

Характарыстыка структурнага кампанента	Сінтаксічная сувязь	Сінтаксічныя адносіны	Спосаб і сродак сувязі	Агульная колькасць	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
		на адрасат	Бяззлучнікавы	7	4 %	<i>Весмка пра забойства правакатара хутка абляцела ўвесь горад. Аб ім гаварылі ў СД і «Абверы», у падпольных арганізацыях, на кватэрах мінчан. Да хлопцаў тым часам прыйшоў Павел. Ён загадаў хуценька збірацца ў атрад. Трэба было расказаць пра арышт. Але каму?</i> («Звязда»)
		на крэатыў	Бяззлучнікавы	35	22 %	<i>– От, Корч стары! Это ж – пяць дзён за жменьню!</i> (І. Мележ)
		на дэліберат	Бяззлучнікавы	22	14 %	<i>Дуб з бярозай – пры дарозе // Пра вясну і летні дождж</i> (ЛіМ)
<i>Усяго</i>				<i>160</i>	<i>100 %</i>	
Парцэляванае недапасаванае азначэнне	Далучальна-гіпатаксічная	Атрыбутыўныя	Бяззлучнікавы	24	84 %	<i>– Саціна ў мяне – атласная. З Кіева самога</i> (І. Мележ)

Характарыстыка структурнага кампанента	Сінтаксічная сувязь	Сінтаксічныя адносіны	Спосаб і сродак сувязі	Агульная колькасць	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
Парцэляваная адасобленая акалічнасці (далучальнае адасобленне)	Далучальна-паўпрэдыкатывая	Спосаб дзеяння	Бяззлучнікавы	8	9 %	<i>Пліп – моўчкі начнымі вуліцамі. Хістаючыся і цягнучы за сабой свой цень</i> (П. Галавач)
Парцэляваная адасобленая азначэнні	Далучальна-паўпрэдыкатывая	Дадатковае дзеянне	Бяззлучнікавы	5	7 %	<i>Астан павольна – у бок смалярні. Пакрыўджаны і пануры. Не падымаючы вачэй</i> (В. Хомчанка)
Усяго				568	100 %	